

'Ik heb jaren aan mezelf moeten wennen'

In gesprek met Anton Koolwijk

Anton Koolwijk (64) is geestelijk verzorger bij woonzorgcentrum Het Schouw te Amsterdam-Noord. In de afgelopen jaren heeft hij zich bijzonder ingezet voor diversiteit op zijn werklocaties en organisatiebreed bij Amsteling. Zijn speciale zorg gaat uit naar 'roze ouderen', lesbische, homo-, bi- en transsexuele mannen en vrouwen die in de zorgcentra soms een verborgen bestaan leiden.

Eric Bras

Kun je iets over je achtergrond vertellen? 'Ik groeide op in het Zeeuwse Vlis-singen binnen de protestants-christelijke zuil. Ik merkte dat er iets anders aan mij was; homoseksualiteit was echter taboe. Op een bepaald moment kwam ik bij Youth for Christ, een christelijke jeugd-beweging. Daar las ik een boek over genezing van homofilie. Na de middelbare school moest ik in militaire dienst. Daar zocht ik telefonisch contact met de Evangelische Hulp aan Homofielen. Maar toen ze met die naam opnamen, hing ik meteen weer op,

want ik dacht: ik ben niet homofiel, ik ben alleen maar bang voor meisjes.

Na de militaire dienst ging ik godsdienst en geografie studeren aan de lerarenopleiding. Toen heb ik opnieuw contact gezocht met die hulpdienst, maar was heel bang dat dit uit zou komen. Bang dat mijn ouders erop afgerekend zouden worden, dat hun bedrijf failliet zou gaan. Allemaal angst. De boodschap daar was: als je maar gelovig genoeg bent, word je vanzelf normaal. Ik ben daar het gesprek aangegaan, maar dacht ook: wat is er eigenlijk mis met wat ik voel? Ik beroof geen oude vrouwtjes, ik doe niets crimineels; het gaat om liefde. Uiteindelijk begon ik aan God te twijfelen. Ik werd vanwege mijn geloofstwijfel boos op mezelf, omdat ik juist daardoor niet genas en een zondaar bleef. Ik bezocht zelfs Lourdes en gebedsgenezingen, maar niets hielp. Ik voelde me alleen en kwetsbaar.

Aan het einde van de opleiding volgde ik een module over humanisme. Dat sprak me aan, omdat ze homoseksualiteit daar zagen als een normale variatie in de natuur en uitspraken deden als: "De waarheid bestaat niet" en "Mensen zijn krachtig in zichzelf." Geïnspireerd besloot ik humanistisch te gaan studeren. Er werd in die studie gekeken naar de persoon: wie ben je, ben stabiel,

ben je authentiek? Ik voelde me kwetsbaar en zat nog steeds in de kast. Uiteindelijk ben ik dankzij de Schorerstichting na een heel proces uit de kast gekomen. Een enorme bevrijding, waarna gevoel en verstand in harmonie kwamen. Daarna ben ik meteen aan het werk gegaan in de ouderenzorg.'

Waarom daar?

'Omdat ik al heel vroeg inzag dat ouderen kwetsbaar zijn. Naast mijn ouderlijk huis stond een verzorgingshuis, waardoor ik als kind al merkte dat ouderen niet serieus genomen worden. Ik kwam terecht in een humanistisch huis in Zoetermeer en heb daar meteen verteld dat ik homo was. De reacties waren alleen maar positief. Het ervoor uitkomen was op de een of andere manier niet moeilijk meer: ik voelde me strijdbaar en in evenwicht en kon daardoor vrij naar buiten treden.'

Wanneer ben je je actief voor diversiteit gaan inzetten?

'Dat begon pas toen ik 23 jaar geleden in Amsterdam kwam werken in dit sociaaldemocratische huis. Vanuit een humanistische visie was daar de boodschap dat iedereen mag zijn wie hij of zij is, ongeacht levensovertuiging, culturele achtergrond of geaardheid. Hoewel dat formeel klopte, merkte ik dat er bijvoorbeeld bij gespreksgroepen toch een soort zuilenstrijd gaande was, waarbij gold dat als je in deze tijd nog gelovig was, er dan toch een steekje los zat. Ik merkte ook dat socialistische bewoners erg ontevreden waren over het huis en het beleid, omdat de directeur dacht dat als er geen aandacht werd besteed aan levensbeschouwelijke diversiteit, de strijd tussen verschillende groepen vanzelf zou verdwijnen.'

Als protestant weet ik dat het geloof belangrijk is en ben ik het ook als iets positiefs blijven zien. Ik kon me daardoor goed inleven in christelijke bewoners die zeiden: “Als ik een kerststalletje neerzet, is dat niet bedoeld als katholieke propaganda, maar als iets dat mij inspiratie geeft.” Ik kreeg door dat de cultuur in huis niet klopte en vond dat als er al iemand was die iets zou kunnen doen met de waarden van het huis, het de geestelijk verzorger zou moeten zijn.’

Wat heb je als eerste gedaan?

‘Ik begon met het organiseren van een socialistische inspiratiemaand rond de Dag van de Arbeid, want ook aan die dag werd niets meer gedaan. Ik nodigde een bekende spreker uit, een strijdliekerenkor en er was een tentoonstelling over de Arbeiders Jeugd Centrale. Vervolgens heb ik wel gezegd: “Dan houden we ook een christelijke inspiratiemaand met het orkest van het Leger des Heils, iemand die aan de hand van beelden vertelt over de Matthäus-Passion en een gospelkoor.” De vraag die ik daarbij aan de bewoners stelde, was of ze bij elkaar op bezoek wilden gaan. Want onbekend maakt onbemind, en misschien waren de verschillen helemaal niet zo groot. Beide thema maanden waren een groot succes; de bewoners voelden zich serieus genomen, gezien en geïnspireerd. En waren mij dankbaar.

Hoe kunnen we het onzichtbare, zichtbaar maken?

Kerst werd tot dan toe gevierd als de zonnewende. Dat feest werd immers pas later door de christenen “gekaapt” en als geboortefeest aangemerkt. Gevolg van die twee andere feestmaanden was dat het mogelijk werd om alle vieringen en herdenkingen zo te organiseren dat ze konden aansluiten bij de belevingswereld van de bewoners. Zo werd kerst zowel het feest van zonnewende, als van de geboorte en van verbondenheid. Ook bij de herdenking van overleden bewo-

ners kon er vanaf toen gebeden worden en mochten er zelfs kerkdiensten gehouden worden.’

Door je verleden kun je beide kanten goed aanvoelen. Is dat een vereiste om een goed geestelijk verzorger te zijn?

‘Invoelend vermogen is een vereiste. Maar het helpt vooral als je open bent over je eigen kwetsbaarheid en gekwettheid. Bijvoorbeeld over gevoelens van onzekerheid, minderwaardigheid, twijfel en strijd.’

Wat was de volgende stap?

‘Ik kwam op het idee om een kleurrijke feestkalender in te voeren, om aandacht te kunnen besteden aan allerlei thema’s in huis, en het bekende en onbekende zichtbaar en bespreekbaar te maken. Op een bepaald moment ging er vanuit de organisatie een groot diversiteitsproject van start. Het oude gebouw van Het Schouw zou worden afgebroken en dat werd aangegrepen om te kijken hoe we de drempels konden verlagen voor mensen uit andere culturen. Terwijl ik in de werkgroep zat die zich daarmee bezighield, kwam er een zogenoemd *Groenboek* uit over roze ouderen, vanuit het COC en de ANBO, waarin de vraag werd gesteld hoe het stond met homovriendelijkheid in de ouderenzorg in Nederland. Uit dat onderzoek kwam vooral naar voren dat roze ouderen in de steden bang waren om zorgafhankelijk te worden. Het bleek zo te zijn dat vooral jongeren, ouderen, lagergeschoolden, conservatief gelovigen en nieuwe Nederlanders onbekend waren met of afwijzend stonden tegenover homoseksualiteit. En juist in de ouderenzorg kwam (en kom) je deze groepen tegen.’

Was dat een verrassing voor jou?

‘Heel wonderlijk: al die tijd heb ik dat niet gezien. Mijn eigen achtergrond heb ik niet vertaald naar de ouderenzorg. Het blijkt dat meer homoseksuele mensen terughoudend zijn om aandacht voor seksuele diversiteit te bepleiten. Het wordt dan al snel gekoppeld aan je persoon; dat zijn jouw ervaringen. We zagen het probleem niet. Ik

ben verwonderd over mezelf, dat ik nooit verder heb gekeken dan de incidentele roze bewoner die ik tegenkwam.

De presentatie van dat *Groenboek* leverde allerlei informatie en bijeengebrachte ervaringen op. Een voorbeeld dat me bijgebleven is, was een thuiszorgmedewerker die geen lesbische vrouw wilde wassen, omdat die dat alleen maar lekker zou vinden als zij dat als “jong ding” zou doen. Na de presentatie werd gevraagd wie van de aanwezigen zich voor roze ouderen in Amsterdam zou willen inzetten en daar ben ik toen op ingegaan.’

Wat deed je met je nieuwe ervaringen hier in huis?

‘In de huizen werd gezegd: “Wij zijn homovriendelijk, want er woont er een en die is harstikke blij en open.” Maar wij dachten: er moeten hier meer homoseksuele mensen wonen. Juist zij hebben geen kinderen, juist zij hebben minder mantelzorg en zijn eerder aangewezen op ondersteunende hulp. Statistische gegevens bleken er niet te zijn, maar er werd wel geschat dat ongeveer tien procent van de bevolking in Amsterdam homoseksueel zou moeten zijn. Via eigen berekeningen bleek dat het aantal roze ouderen toen groter was dan het gezamenlijke aantal ouderen met een Marokkaanse of Turkse achtergrond. Terwijl alle huizen waren bezig met de vraag hoe ze de drempel voor die groepen zouden kunnen verlagen.

Het probleem met homoseksualiteit is dat het onzichtbaar is. Mensen denken soms: “Die is homo”, maar dat hoeft niet zo te zijn. Terwijl een grote groep in de kast zit, waar niemand zicht op heeft. Ik probeerde een onzichtbare groep statistisch zichtbaar te maken en daarnaast de inhoudelijke kant naar voren te brengen, ervaringen te laten zien. Bijvoorbeeld dat oudere mannen soms bang zijn dat als bekend wordt dat zij homo zijn, mannelijke bewoners niet meer met hen aan tafel willen zitten, omdat dan door anderen gedacht kan worden: “Die is

vast ook zo.” Een ander voorbeeld is dat homoseksuele ouderen zich niet vrij voelen. Als er bijvoorbeeld homoseksuele vrienden op bezoek komen, kan daar door andere bewoners over gepraat worden: “Moet je dat nou zien.” En: als een bewoner wil dat een vriendin blijft logeren, werkt het huis mee, maar als hij homoman een vriend wil laten overnachten, is de gedachte dat het wel iemand uit de prostitutie zal zijn.’

Wat is er specifiek aan de zorg voor homoseksuele ouderen?

‘Veel mensen vinden het prettig om “gemengd” te wonen, maar ze vinden het ook fijn om contact te hebben met gevoelsgenoten. Samen voelen ze zich veilig en vrij, en hebben ze aan een half woord genoeg om elkaar te begrijpen. Ze snappen dat iemand het thuis echt niet kon vertellen en dat, toen hij het wel deed, hij door zijn ouders de deur uit werd gezet. Snappen dat iemand op zijn werk niets kon zeggen of dat hij om die reden werd ontslagen. En dat ze uitgescholden, gediscrimineerd en in elkaar geslagen kunnen worden. Dat er buurten zijn waar je ook nu nog wordt weggepest.

Het helpt als je open bent over je eigen kwetsbaarheid en gekwetstheid

Hoe kunnen we het onzichtbare, zichtbaar maken? In het kader van de kleurrijke feestkalender die we al hadden, zijn we mee gaan doen aan de Gay Pride. De eerste keer was heel spannend. Iemand die zingt over de herenliefde – dat helpt. Maar als er dan ook nog twee mannen met elkaar dansen, dan wordt het zichtbaar. Vooraf heb ik voor het huisblad een stuk geschreven over de waarden die in het huis vooropstaan: dat iedereen zich hier vrij en veilig kan voelen, zichzelf kan zijn; dat de mensen zich hier verbonden voelen. Ook vanuit mezelf heb

ik daar iets over verteld. Op de dag zelf heb ik een collega-geestelijk verzorger met zijn danspartner uitgenodigd. Zelf kan ik niet dansen, dus heb ik anderen ingeschakeld. In eerste instantie vielen sommige mensen bijna van hun stoel van verbazing, maar niet veel later gingen de meesten op in dat mooie danstafereel.'

Hoe ging dat verder?

'De Gay Pride zijn we als jaarlijks evenement blijven organiseren – stug volhouden – om zoveel mogelijk mensen in huis erbij te betrekken. Een gevolg was ook dat de toenmalige directeur van ons huis me vroeg om de homovriendelijkheid bij een ander huis – De Rietvinck, dat gesloten was wegens verbouwing – vanaf de heropening goed te regelen. In dat huis zijn we begonnen met elke week een roze middag en eenmaal per maand Café Rozé, met een artiest en een spreker. Daarnaast zijn er allerlei roze clubs, waar mensen met gevoelsgenoten bijeen kunnen komen. Iedereen kan zich overigens bij die clubs aansluiten; ze zijn voor iedereen die van roze gezelligheid houdt, laagdrempelig en ruimdenkend. Soms zijn er wel activiteiten die exclusief

voor roze senioren zijn, zoals gesprekken over hun levensloop. Het is goed uit te leggen dat sommige activiteiten alleen voor homoseksuelen zijn. "Wanneer ontdekte je dat je anders was? Welke reacties kreeg je daarop? En had je een geheim leven?" Veel van die ervaringen draaien om afwijzing. Zulke bijeenkomsten kun je zien als een lotgenotengroep. Dat doen we trouwens voor meer groepen van gevoelsgenoten, zoals de Indische groep: mensen afkomstig uit Indonesië die graag met elkaar praten over hun gedeelde afkomst.'

Zijn dat indrukwekkende gesprekken?

'Zeker. Ik herinner me het verhaal van een man die uit Ermelo kwam. Hij was met zijn gevoelens naar de dominee gegaan: "Ik denk dat ik op jongens val." Die dominee had gezegd: "Daar groei je wel overheen. Trouw maar, dan gaat het vanzelf over." Zo gezegd, zo gedaan; met zijn vrouw kreeg hij drie kinderen. Maar op een vakantie in Scandinavië zag hij naturalisten en ontdekte dat hij opgewonden raakte van naakte mannen. Hij kwam uiteindelijk tot een scheiding, maar zijn kinderen zijn hem altijd blijven steunen. Tot hij later in zijn leven

een beroerte kreeg en in een verpleeghuis terechtwam, waar hij volledig verpieterde. Tot zijn kinderen hem in De Rietvinck wisten te krijgen; daar leefde hij op, doordat hij er helemaal zichzelf kon zijn. Hij werd strijdvaardig en actief, gaf zelfs interviews.

Je kunt je als geestelijk verzorgers richten op individuele contacten of gespreksgroepen. Maar als ik nu moet zeggen wat de kern van mijn werk is, dan is dat: cultuurontwikkeling. Een huis kan humanistisch zijn, dat staat op de deur. Maar wat houdt dat dan in, waar merk je het aan en hoe zie je het terug in de zorg? En, als dit huis ergens voor staat, wat zijn dan die waarden? En hoe kun je ze vastleggen of terug laten komen? Dat zie ik als mijn taak. Ik besteed dus ook aandacht aan Ketikoti, het Suikerfeest en andere feesten. Om bewoners te laten genieten, maar ook om hen kennis te laten maken met de emancipatiestrijd en inspiratiebronnen van anderen. Bewoners en medewerkers vanuit deze tradities stellen dit erg op prijs en zijn hier nauw bij betrokken.

Ik ben zelf in een uniforme omgeving opgegroeid, in de protestants-christelijk zuil, waar de boodschap overal gelijk was. Als je in zo'n mal past, is dat geen probleem. Maar als je anders bent, zit je klem. Ik denk dat ik daarom zo inzet op cultuurontwikkeling en diversiteit: ruimte creëren voor iedereen.'

Ook op beleidsniveau?

'Jazeker. In een gedecentraliseerde organisatie als Amstelring heb ik steeds gepleit voor een diversiteitsfunctionaris en voor het gebruik van statistische gegevens om inzicht te krijgen in hoe divers de populatie eigenlijk is. Dat is ook gelukt, waardoor er ook op organisatieniveau nagedacht wordt over wat diversiteit betekent. Een voorbeeld is de Zwarte Piet-discussie: men was geneigd om de keus voor wel of geen zwarte Piet aan de huizen zelf over te laten. Ik heb er toen voor gepleit dat er een brief van de raad van bestuur zou komen, om van bo-

venaf aan te geven dat Zwarte Piet echt niet meer door de beugel kan. Verder wordt in de hele organisatie gewerkt met een kleurrijke feestkalender, geven we inspiratiebijeenkomsten voor geestelijk verzorgers en activiteitenbegeleiders over het bespreken van gevoelige thema's en vieren we feesten als Ketikoti op alle locaties, ook waar dat eerder niet gebeurde. In het kader van de Gay Pride zijn we ooit begonnen met zes roze activiteiten in zes huizen; vorig jaar hadden we in Amsterdam wel zestig roze activiteiten in nagenoeg alle verpleeghuizen. Zo

Mijn missie is geslaagd als deze mensen zich wat vrijer voelen

maak je thema's zichtbaar, niet alleen voor de duizenden bewoners, medewerkers en naasten, maar ook voor homoseksuele buurtbewoners.'

Het is dus veel breder dan de roze ouderen?

'Zeker. Mijn punt is alleen: je moet daarbij de roze ouderen niet vergeten.'

Heb je nog een voorbeeld van hoe aandacht voor roze ouderen in de praktijk kan werken?

Het mooiste voorbeeld is een oudere heer aan wie ik me in het Willem Dreeshuis voorstelde als humanistisch geestelijk verzorger. Hij zei: "Daar wil ik niets mee te maken hebben, want ik ben katholiek." Na een jaar had hij door dat de gespreksgroepen toch wel heel leuk waren en sloot hij zich aan. Elke keer vertelde over zijn geloof en hoe belangrijk dat voor hem was. En dat kon ook, want er was (en is) daar respect voor verscheidenheid. Ik heb hem vervolgens uitgenodigd voor de viering van Gay Pride. En hij kwam nog kijken ook!

Als inleiding benadrukte ik hoe belangrijk we het als huis vinden dat iedereen zich-

zelf kan zijn en zich vrij, veilig, gezien en gewaardeerd weet. De zanger die kwam optreden vroeg ik iets te vertellen over zijn eigen ervaringen. Zo vertelde hij dat hij ooit een brief gekregen had waarin een vriend meedeelde: “Van nu af aan heet ik Janny. Dit is het bericht van mijn wedergeboorte.” De oude katholieke heer ging er daarop met zijn rolstoel vandoor; daar lag voor hem kennelijk een grens. De volgende dag werd ik gebeld door de manager of ik met de man in gesprek kon gaan, omdat hij gekleed in een jurk naar zijn buurvrouw was gegaan. Hij bleek altijd alleenstaand geweest te zijn en hij was zijn leven lang in het ouderlijk huis blijven wonen. Als jongen droeg hij de jurken van zijn zus. Toen die hem niet meer pasten, deed hij er niet veel meer mee. Maar toen zijn ouders er niet meer waren, kocht hij zelf een paar jurken. Hij dacht dat hij daar in het verzorgingshuis niet mee aan kon komen en had alle jurken, op één exemplaar na, daarom weggedaan. En hij was zo getriggerd door mijn verhaal en dat over Janny, dat hij dacht: het is nu of nooit!

Wat hem betreft was dat niet in tegenpraak met zijn geloof. Zijn ideaal was om bij het kerstdiner in galajurk aan te zitten. Daar zijn we toen aan gaan werken. In een medewerkersvergadering heeft hij bijvoorbeeld over zichzelf verteld en zijn wens kenbaar gemaakt. Ik dacht: dat ligt gevoelig, dat wordt een probleem. En er kwam inderdaad ruzie van. Maar die ging om de vraag wie hem mocht opmaken! Iedereen wilde helpen. Ook met de bewoners heb ik toen gepraat over wat eigenlijk “normaal” is en wat er nodig is om je veilig te voelen. De conclusie was dat iedereen vond dat je jezelf moet kunnen zijn, maar dat een man in een jurk wel erg verwarrend is in deze toch als verwarrende maatschappij.

Een maand voor kerst is hij voor het eerst gekleed in een jurk aangeschoven bij de gespreksgroep. Niemand had het door, tot

dat hij het woord nam. Zijn gevoelens en wensen werden uitgebreid besproken, en er werd wisselend op gereageerd. Na zijn overlijden heeft zijn katholieke familie mij gevraagd om een toespraak te houden over haar. Hij werd als dame begraven, heel respectvol. Mijn missie is geslaagd als deze mensen in staat zijn zich wat vrijer te voelen.’

Over een poosje ga je met (vervroegd) pensioen. Hangt de manier waarop jij met cultuurvorming bezig bent erg aan jouw persoon?

‘Gelukkig zijn er meer collega’s die zo breed kijken. Je kunt wel individueel met mensen spreken over jezelf zijn, maar het heeft meer effect als er een waardengemeenschap in huis ontstaat met een prettige woon- en werksfeer. Zo hebben meerdere locaties het kwaliteitscertificaat De Roze Loper, een teken van homovriendelijkheid – maar eigenlijk van kleurrijke vriendelijkheid. Onze geestelijk verzorgers zijn benoemd tot “aandachtsvelder diversiteit”. Op allerlei manieren proberen we diversiteit zo meer vast te leggen in de organisatie.

‘Er komen steeds nieuwe bewoners die onbekend zijn met diversiteit. Maar ook nieuwe medewerkers van over de hele wereld, bijvoorbeeld uit landen waar je als homo-seksueel in de gevangenis kunt belanden of de doodstraf kunt krijgen. We mogen blij zijn met al die medewerkers, want zonder hen geen zorg. Maar ik vind dat het huis waar ze werken wel de verantwoordelijkheid heeft om bewoners en medewerkers te ondersteunen in hun omgang met de waarden van dat huis. Ik heb jaren aan mezelf moeten wennen. Het is dan ook logisch dat zij tijd en ondersteuning nodig hebben om aan allerlei zaken te wennen.’

Drs. E.J. Bras is geestelijk verzorger bij Amsterdam UMC en redactielid van dit tijdschrift.
E-mail: e.bras@amsterdamumc.nl.